

történetírást Hérodotosz és Thuküdidész, a fabula műfaját Aiszóposz képviseli. A filozófiát Platón, Arisztotelész, Démokritosz, Hé-
rakleitosz, Marcus Aurelius és az ún. hét bölcs
(Biasz, Khilón, Kleobulosz, Periandrosz,
Pittakosz, Szolón és Thalész) reprezentálja.

A szerzőket munkájuk során Xenophón
szavai vezették: „*Végigbúvárolom ... a régi
bölcsek kincseit, amelyeket örökül hagytak ránk
könyveikben leírva, és ha valami nagyszerű
gondolatra bukkanunk, kiemeljük.*”

A szerzők szem előtt tartották, hogy a
kiválasztott görög szentenciákat tartalma-
zó művek latin fordítása lehetőség szerint

rendelkezésre álljon. Azon művek adatait,
amelyeknek fordításait az egyes szentenciák
esetében átvették, a bibliográfiában tüntették
fel, helyenként a latin változatot saját átülte-
tésükben közlik.

A latin nyelvű rövid bevezetés után a
kötet elrendezése a görög mondások alfabeti-
kus rendjét követi. A kötet végén található
függelék segítséget nyújt a rövidítések felol-
dásában és a felhasznált szövegkiadásokban.

Akik korábban már találkoztak a szer-
zők más munkáival, nem fognak csalódní a
tartalmában és kivitelében egyaránt igényes
könyvben. MATURA TAMÁS

Cicero legjava

MARCUS TULLIUS CICERO: *Váloga-
tott védőbeszédék I.* Fordította, jegyzetekkel
ellátta és a bevezetést írta Nótári Tamás.
Szeged, 2009, Lectum Kiadó, 482 oldal

Nótári Tamás kötete Marcus Tullius Ci-
cero, az antik retorika legkiemelkedőbb alak-
jának, a római köztársaság utolsó századának
meghatározó politikusának védőbeszédeiből
ad színes válogatást. A római jogász és
klasszika filológus Nótári Tamás, a Károli
Gáspár Egyetem habilitált docensének tollá-
ból az elmúlt években már számos, a *Corpus
Ciceronianum*hoz kötődő mű született.¹

A beszédek általános történeti háttéré-
ről a Szegedi Tudományegyetem professor
emeritusa, Martóti Egon, a hazai Cicero-ku-
tatás doyenjének előszava ad tájékoztatást: „*A
római prózairodalom felvirágzása, 'aranykora'
a köztársaság utolsó egy-másfél évszázada volt.
Ez összefügg az irodalom társadalmi szerepével,
jelentőségével. Ebben az időszakban ugyanis a
legnagyobb súlyú bel- és külpolitikai kérdésekben
mindig a szenátus és a népgyűlés heves vitái
során született döntés. A felszólaló politikusok
a maguk, illetve az általuk képviselt közösségek*

*nézeteit, kívánságait annál sikeresebben tudták
érvényesíteni, minél meggyőzőbben, minél tet-
szetesebben tudták előterjeszteni. Ezért aztán
igyekeztek a lehető legalaposabban felkészülni
szereplésükre, először is retorikai képzettségük
gyarapításával. Ez a vetélkedés kihatott a politi-
kai szónoklatokon kívül más műfajok fejlődésére
is, annál is inkább, mert az irodalmi élet vezető
személyiségei részben ugyanezek a politikusok
voltak. Az irodalom fejlődése ily módon függött
a viták, a politikai élet szabadságától, ami a
császárkorban lényegében megszűnt, s ez je-
lentős mértékben hozzájárult az irodalmi élet
hanyatlásához. ... Cicero, aki politikai pályá-
futása során elérte a legmagasabb tisztséget, a
consuli méltóságot ..., hallatta szavát a legfon-
tosabb politikai kérdésekben, de szerepet vállalt
kevésbé jelentős perekben is, a védelem és a vád
képviseletében egyaránt. Részben azért, mert
ezeknek politikai összefüggéseik is voltak, részben
azért, hogy szónoki tudását összemérhesse azo-
kéval, akik politikai ügyekben is ellenfelei voltak.
Mindezekről az eseményekről, az ott elhangzottakról
hiteles hivatalos jegyzőkönyvi összefoglalás
készült. A szereplők olykor később átstilizálták
beszédeiket, és gondoskodtak a kiadásukról. A
vita során elhangzott rögtönzött fordulatokra
vonatkozóan azonban ekkor már jobbra csak a
memóriájukra tudtak hagyatkozni. Cicero ezzel*

szemben felhasználta titkáranak, a libertinus Tironnak – a mai szisztémától meglehetősen eltérő – gyorstrásoz feljegyzéseit. A művek sokszorosítását vállalkozó üzletemberek végezték el őrnoikkal; Cicero munkái zömének kiadását barátja, Pomponius Atticus intézte.”

Az ókori orator perbeszédeinek fordításán keresztül újra felsejlik előttünk az ókori Róma bonyolult és ingoványos politikai életének szövege és a vére menő harc a bizonytalanság közepette kialakulóban lévő egyeduralkodó. A kötet tartalmazza a Sextus Roscius Amerinus, Aulus Caecina, Aulus Cluentius Habitus, Lucius Licinius Murena, Publius Sestius, Marcus Caelius, Cnaeus Plancius, Caius Rabirius Postumus, Titus Annius Milo és Quintus Ligarius védelmében elhangzott, illetve leírt beszédeket, amelyeket elemző tanulmányok vezetnek be. Az alábbiakból – lévén, hogy nem lehet célunk mind a tíz oratio csupán áttekintő elemzése sem – csupán hármat ragadunk ki mintegy kedvcsinálóknak.

A kötet első darabja az ameriai Sextus Roscius védelmében, 80-ban elmondott beszéd. Cicero ekkor, huszonhat éves korában vállalt először védői, advocatusi szerepet büntetőperben. A történeti háttér a következő: a sullai proscriptiókat követő hónapokban az idősebb Sextus Rosciust, Sulla párthívét meggyilkolták, vidéki birtokaira pedig Chrysogonus – Sulla nagyhatalmú szabadosa – tette rá a kezét. Az áldozat fia, az ifjabb Sextus Roscius az elkobzott birtokról Rómába menekült. Chrysogonus és cinkosai – az áldozat távolabbi rokonai – azonban úgy érezték, hogy csak akkor tudhatják biztonságban az orvul megszerzett zsákmányt (lévén, hogy az áldozat nevét utólag, jóval a határidőn túl feltették a proscriptió, vagyis a szabadon megölhető politikai ellenfelek nevét tartalmazó listára, s így annak elárverezett javait töredékáron megkaparinthatták), ha az áldozat fiát az apagyilkosság (parricidium) koholt vádjával

elteszik láb alól. A vád ugyan minden alapot nélkülözött, hiszen a gyilkosok valószínűleg a vádat emelő rokonok megbízásából jártak el, de bíztak abban, hogy Chrysogonus politikai kapcsolatai miatt senki sem meri majd elvállalni az ifjú Roscius védelmét. E ponton csalódnuk kellett, ugyanis Cicero vállalkozott a védő szerepre. A vádat megcáfolni nem volt nehéz, hiszen a vádló nem is próbálta meg hihetővé tenni az általa előadott verziót. A perben a nehézség elsősorban politikai természetű volt. Cicerónak el kellett érnie, hogy a gyilkosok, illetve cinkosuk, Chrysogonus nevét teljességgel elkülönítse Sullától, vagyis mintegy felbátorítsa az esküdttörvényszéket arra, hogy nyugodtan felmenthesse az ifjabb Rosciust. Ügyes fogással, Sullát magasztalva választotta le a vádlókat a hatalmas dicatorról: „Magam – Sextus Rosciustól függetlenül – ezeket kérdezem Chrysogonustól: először is, miért adták el egy felettébb derék polgár vagyonát; aztán miért adták el egy olyan ember vagyonát, aki egyrészt nem proskribáltak, másfelől nem az ellenség soraiban ölték meg, noha a törvény csak ezek ellen irányult; továbbá miért adták el jóval azon határidő után, amelyet a törvény rögzített; valamint miért adták el ily alacsony áron? Ha mindezt – miként a semmirekellő és gaz szabadosok szokása – patrónusára akarná hártani, semmit sem ér vele, hiszen mindenki tudja, hogy az ügyek kiterjedtsége miatt sokan sokfélét tettek, részint Sulla jóváhagyása, részint tudta nélkül. Helyes hát e pontok közül valamelyiket figyelmen kívül hagyva mellőzni? Nem helyes, bírák, ellenkezőleg: szükségyszerű. Ha ugyanis a Legjóságosabb és Leghatalmasabb Iuppiter – aki intésével és akarásával kormányoz eget, földet és tengereket – tombolóbb szelekkel, vadabb viharokkal, izzó bőséggel vagy elviselhetetlen hideggel gyakorta árt is az embereknek, pusztít el városokat, és teszi tönkre a termést, mégis inkább azt gondoljuk, hogy az elemek hatalma és nagysága miatt történt mindez, semmint isteni döntésre a pusztítás kedvéért; ellenben úgy véljük, hogy a kedvező adományokat,

amelyekkel élünk, a fényt, amelyet élvezünk, és a levegőt, amit belélegzünk, ő adja és juttatja számunkra. Mit csodálkozunk, bírák, hogy L. Sulla, aki egyedül irányította az államot, kormányozta a földkerekséget, és erősítette meg immár törvényekkel a birodalom felségét, amit fegyverrel állított helyre, nem vehetett mindent észre? Kivéve, ha csodálkoznunk kell azon, hogy az emberi elme nem érte el, amit az isteni erő sem tudott megvalósítani.” A vádlottat felmentették, a krimiszzerű fordulatokban bővelkedő ügyben Cicero diadalt aratott, innentől fogva Róma első ügyvédjei-szónokai között tartották számon – ő azonban tisztában lévén az életveszéllyel, amibe a nyertes per sodorta, jobbnak látta, hogy egy évre Görögországba megy hosszabb tanulmányútra.²

A Titius Annius Milo védelmében született beszéd 52 áprilisának elején hangzott el. Milo ellen a közrendet sértő erőszakos cselekmények, egész pontosan Clodius megölése miatt emeltek vádat. A meggyilkolt személy nem volt más, mint a Cicerót 58-ban egy évre száműzetésbe kényszerítő hírhedt néptribunus, Clodius Pulcher, akivel Cicero pályafutása során többször bocsátkozott közéleti és perbeli csatákba, így például a kötetben szintén olvasható *Pro Caelio* alkalmával, amikor gyilkos humorral semmisítette meg a védenca ellen Clodius nővére, Clodia által támogatott vádat – a mondané életviteléről, erkölcsstelenségéről, férje állítólagos meggyilkolásáról és az öccsével a szóbeszéd szerint vérfertőző viszonyban élő Clodia nagy valószínűséggel azonos volt Catullus Lesbijával. Milo tehát 52 januárjában Rómától 20 km-re a Via Appián dülő harcban megölte Clodiust. Halála hatalmas zavargásokat eredményezett Rómában, a szenátus elrendelte a szükségállapotot. Pompeius törvényjavaslattal állt elő, a személyre szabott, kivételesen szigorú eljárási rendet is előirányzó törvényjavaslat ellen a szenátus tiltakozott, Pompeius azonban a népgyűlésnél keresztülvitte a törvényt. Az első tárgyalás zavargásai után Pompeius csa-

patai megszállták a *forumot*. A zárótárgyalás napján Róma minden üzlete zárva tartott, a katonaság ellenőrzése alá vonta a *forumot* és környékét, s az idő rövidsége miatt Cicero egyedüli védőként ragadta meg a szót. Az ellenpárt idegőrlő lármája és fenyegető demonstrációja miatt azonban összezavarodott, és mondanóját összefüggéstelenül és meggyőzőerő nélkül adta elő. A per Cicero egyik legnagyobb törvényszéki vereségével zárult, az ötvenegy esküdtszíró közül harmincnyolcan voksoltak Milo bűnössége mellett, aki rögvést önkéntes száműzetésbe vonult Massiliába. A ténylegesen elhangzott beszédet gyorsírással rögzítették. Az utókorra azonban csak a Cicero által lecsiszolt, kerek egészé formált, átstilizált változat maradt, az a beszéd, amit a szónok el akart volna mondani, ha nem rettent volna meg a fenyegető söpredék terrorjától. E közzétett mestermű egy példányát Milóhoz is eljuttatta, aki állítólag örömét fejezte ki afelett, hogy ha Cicero akkoriban a bíróság előtt is így beszélt volna, akkor most nem ehetné a kizárólag Massiliában halászható kiváló halfaját.

50-ben Quintus Ligariusra maradt Africa provincia igazgatása. A polgárháború kitörése után a Caesartól elszenvedett auximumi vereség után Uticába érkezett P. Attius Varus, aki önhatalmúlag átvette a provincia irányítását, és elrendelte két *legio* felállítását. Ligarius kénytelen volt magát alárendelni Varusnak, mivel azonban Varus eljárása minden törvényes alapot nélkülözött, mind Cicero, mind Caesar kétségbe vonta annak érvényességét. 49-ben megérkezett Q. Aelius Tubero, Africa új helytartója, akinek az afrikai parton igazgatást gyakorló Ligarius megtiltotta egyrészt, hogy partra szálljanak, s átvegyék a szenátus által nekik juttatott provinciát, másrészt még azt is, hogy vizet vegyenek fel, s hogy Tubero beteg fia belépjen a tartományba. 46-ban Lucius Tubero, az időközben meggyilkolt a fia, Q. Aelius Tubero vádat emelt Ligarius ellen,

amiért az nem engedte őket Africában, a számukra kijelölt provinciában partra szállni. A védelmet Pansa, Caesar egyik legközelebbi embere és Cicero látta el. A per alakulását illetően érdemes felidézni Plutarkhos beszámolóját: „Mondják, hogy mikor Q. Ligariust, Caesar egyik ellenségét perbe fogták, Cicero vállalkozott védelmére. Caesar így szólt barátaihoz: „*Mi értelme, hogy ennyi ideig hallgassuk Cicero beszédét? Régóta tudja mindenki, hogy Ligarius gazember és nekem ellenségem.*” Mégis, amikor Cicero belekezdett beszédébe, nagy hatást váltott ki, majd folytatta, és szavaiból valósággal áradt a lenyűgöző báj és erő, Caesar arcszíne egyszerre megváltozott és arcvonásai elárulták, hogy lelkében a legkülönbözőbb érzelmek kavarnak; majd amikor a beszéd végén a szónok a pharszaloszi ütközetet említette, Caesar úgy meghatódott, hogy egész testében reszketni kezdett, és kiejtette kezéből az iratokat. Az eredmény pedig az lett, hogy a védőbeszéd hatása alatt felmentette Ligariust.”

Zárásul Maróti Egon előszavának utolsó mondatait tudjuk idézni: „*A védőbeszéd-sorozat fordításáért köszönet illeti Nótári Tamást, a kiváló jogászt és képzett klasszika-filológust,*

a latin nyelv kivételesen jó ismerőjét, aki ezzel az újabb kötettel megajándékozta olvasóit. Elismeréssel tartozunk a Lectum Kiadó lelkes fiatal gárdájának is ezért a könyvért, mellyel a klasszikus irodalmi művek gondos kiadású fordításainak sorát tovább gyarapították.”

JEGYZETEK

¹ Nótári Tamás Ciceroval kapcsolatos önálló kötetei művei: *Cicero, Négy védőbeszéd.* Szeged, 2004.; *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana.* Szeged, 2006.; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena.* Passau, 2008.; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve.* Fordította, a jegyzeteket, az előszót és az utótanulmányt írta Nótári T. Szerkesztette és a kísérő tanulmányt írta Németh Gy. Szeged, 2006.

² A *Pro Roscio Amerino*ban alkalmazott szónoki taktikához lásd bővebben NÓTÁRI T.: Cicero első büntetőügye – adalékok a *Pro Roscio Amerino*hoz. In *Magistrae discipuli.* Szerk. Némekényi E. Budapest 2009.

SZALÓKI GERGELY